

Олена Рижко,
канд. філол. наук

УДК 007: 304: 070: 811

Мовна проблематика в греко-католицьких мас-медіа

У статті проаналізовано документи УГКЦ і публікації греко-католицьких видань, в яких ідеться про розуміння суті та функцій мови. Також означено усвідомлення загроженості української мови в Україні та основні аспекти висвітлення мовної проблематики, до яких належать потрактування мови як засобу досягнення єдності в українському суспільстві, як джерела її виразника ідентичності народу.

Ключові слова: українська мова, двомовність, політизація мовного питання, греко-католицький часопис.

Питання мови ЗМІ та мови у ЗМІ, безперечно, пов'язані. Вони завжди були предметом наукових зацікавлень багатьох учених і публіцистів. Скажімо, особливостям мововжитку в сучасних ЗМК були присвячені окремі числа «Вісника Київського національного університету імені Тараса Шевченка» (випуск 14 за 2006 р. презентував переважно здобутки наукової школи професора А. Мамалиги) та «МедіаКритики» (№ 12 за 2006 р.; загальна тема «Мова четвертої влади»); 6–8-ий розділи ґрунтовного монографічного дослідження В. Кулика «Дискурс українських медій: ідентичності, ідеології, владні стосунки» (К. : Критика, 2010. – 655 с.); численні студії І. Дзюби, Л. Костенко, О. Пахльовської, Є. Сверстюка, інших представників світоглядної публіцистики.

Проте дослідження мови ЗМІ та мови у ЗМІ залишається актуальним з багатьох причин. Назву лише ті, з якими щоденно стикаюся особисто. *По-перше*, мовне питання перетворилося на об'єкт безсовісних політичних та ідеологічних маніпуляцій [1, 2, 3, 4], що, з одного боку, породжує нічим не виправданий ажіотаж, а, з іншого, спричинює загальну втому суспільства (коли від проблеми просто «відмахуються», вихлюпуючи разом із водою немовля). *По-друге*, очевидними є прояви такого собі «мовного нігілізму», що призводить (зокрема, у студентському середовищі) до зниження рівня грамотності, скорочення лексичного запасу, невміння виробити ідіостиль. *По-третє*, спостерігається повсюдна експансія «тихої русифікації»: поки мовні демагоги з брязкотом ламають списи в нескінченних «мовних турнірах», відвертаючи увагу (нібито не знаючи, що «в усіх сферах громадського життя, крім освіти і почасти державного управління, домінує російська мова», а «в багатьох сферах присут-

ність української є вкрай низькою або тяжіє до нуля, як-то в бізнесі, інтернеті, сфері послуг, шоу-бізнесі, кіно- та відеопрокаті, виробництві телесеріалів тощо» [5]), тихо зникають українськомовні ЗМІ, телепередачі, вівіски та багато іншого. (Скажімо, доводилося мені частенько проходити повз «обувну майстерню» (замість «взуттевої») на Червоноармійській вулиці в Києві, яка, крім іншого, пропонувала «кур'єрські» (замість «кур'єрських») послуги, що, звісно ж, не могло не викликати, м'яко кажучи, здивування чи й роздратування (просто було цікаво: чому на дорогу вівіску в престижному районі міста коштів стало, а на коректора – ні?) Зате тепер я абсолютно спокійна, бо вже місяців зо два мене радо вітає «обувная мастерская».)

Дослідження ж мовної проблематики в греко-католицьких виданнях *актуальне* з огляду на послідовну підтримку української мови з боку УГКЦ та зусилля Церкви, спрямовані на її утвердження в суспільстві; а також через те, що досі представлення мовної проблематики в греко-католицьких мас-медіа спеціально не розглядалося. Тож *метою* нашої статті є з'ясування особливостей висвітлення мовної проблематики в ЗМІ УГКЦ. Дослідження передбачає розв'язання таких *завдань*: 1) аналіз соціально зорієнтованих документів УГКЦ, що стосуються мови та мововжитку; 2) аналіз публікацій, присвячених мовній проблематиці. *Об'єктом* дослідження є документи та видання УГКЦ, *предметом* – особливості висвітлення мовної проблематики в означених документах і виданнях.

Основна цільова настанова щодо розуміння суті та функцій мови у документах УГКЦ ґрунтується на одному із постулатів учення: «Мова – це дар Бога людям. Її покликання – єднати, а не розділяти людей, допомагати взаємному порозумінню, а не сіяти ворожнечу. Переконані, що в нашій державі не повинно бути місця протиставленню мов одна одній», – зазначено у «Зверненні членів Всеукраїнської ради церков і релігійних організацій до українського народу щодо функціонування мов в Україні та загрози сепаратизму» [6, 501]. В цьому ж документі акцентується ще одна важлива думка: «Історія довела, що у громадянських конфліктах немає переможців, а переможеним стає весь народ» [6, 501]. До неї варто було б прислухатися всім політичним гравцям, які задля власного зиску вперто винаходять все нові й нові критерії поділу українців, замість шукати спільної основи для порозуміння й розвитку держави.

Ще однією ознакою згаданого розуміння є зосередження уваги на загроженості української мови в Україні через дії та бездіяльність влади. Наприклад, скажімо, в «Пастирському посланні Синоду епи-

скопів Києво-галицької митрополії УГКЦ до вірних і всіх людей доброї волі з нагоди виборів» (2002) наголошено: *«Політика стосовно державної мови, може, найвиразніше показує слабкість і непослідовність нашої влади. Всупереч конституційному закону, державна мова не знаходить належного рішучого захисту і тим створює великий неспокій серед народу»* [6, 236]. У «Зверненні Синоду єпископів Києво-галицького верховного архієпископства УГКЦ до вірних та всіх людей доброї волі про участь у виборах 2006 року» названо основні аспекти громадського життя, які має врахувати виборець, надаючи перевагу тій чи тій політичній партії, і підкреслено маніпулятивний характер дій політикуму щодо мовного питання: *«Українську мову як джерело і виразник ідентичності народу слід оберігати і розвивати, а не використовувати як розмінну монету в боротьбі за голоси виборців. Мовне питання треба розглядати з позицій національних інтересів українського народу»* [6, 374–375].

У наведеній цитаті (як і в інших документах) бачимо також зазначене Церквою розуміння мови як найважливішого чинника формування та збереження ідентичності українців. Усіх українців. Тих, які мешкають в Україні, й тих, що були змушені емігрувати в різні часи (з сучасною трудовою еміграцією включно): *«...люди, які виїхали на чужину, зуміли закласти там основи нового життя не тільки для себе, а й збереглись як громади <...>, в яких лунає українська мова, які свідомі свого походження і мають бажання бути живою частиною української спільноти по цілому світі»* («Звернення Верховного архієпископа УГКЦ щодо збирання коштів “Андріїв гріш”» [2007]) [6, 420]. Однаково як і розуміння того, що нищення української мови неминуче призводить до викривлення світогляду, деморалізації, втрати гідності, духовного оперття й ціннісних орієнтирів. Наприклад, у «Зверненні [...] з нагоди відзначення 70-ої річниці Голодомору в Україні» зауважено, що *«програма Голодомору 1932–1933 рр. включала в себе повальну русифікацію, яка полягала у переконуванні людей, що українська мова – неprestижна, вторинна, що вона не може функціонувати у сфері культури, науки, економіки»* [6, 275]. Можна було б сказати, що цитата не на часі, якби не кілька «але». По-перше, наслідки цілеспрямованого нищення українства у сфері духу даються взнаки й досі. Коли, скажімо, чуєш від студентів заяву на зразок: «Можна я говоритиму російською, бо дуже складно перекладати українською терміни. Українська термінологія зовсім не розвинена!» – а потім бачиш щире здивування у відповідь на зауваження, що в Україні укладено фундаментальну працю «Російсько-український словник

наукової термінології» (1994–1998), який охоплює суспільні науки, біологію, хімію, медицину, математику, фізику, техніку, науки про Землю та Космос, або що іще 1973 р. вийшла друком українськомовна «Енциклопедія кібернетики» у двох томах, яка містила приблизно 1800 термінів та була першим у світі виданням такого типу. По-друге, «повзуча русифікація» триває й нині. Як наслідок політики мовної асиміляції неросійських народів спочатку Російської імперії, потім Радянського Союзу, нині – Російської Федерації. Щоб не бути голослівною, процитую думку укладача аналітичного огляду «Мовний баланс України», політтехнолога, віце-президента Української ліги зі зв'язків із громадськістю, шеф-редактора інтернет-холдингу ОБОЗ.уа О. Медведєва: *«Незаперечним у розпалюванні конфліктності мовного питання є і зовнішній фактор у вигляді втручання у внутрішні українські справи з боку Російської Федерації»* [5].

Окреслене розуміння суті та функцій мови реалізується й у виданнях УГКЦ. Розглянемо його на прикладі видання «Нова Зоря», оскільки змістове наповнення цього часопису виходить далеко за межі суто конфесійного спрямування.

Аналіз матеріалів часопису дає підстави говорити, що мовне питання висвітлюється здебільшого в основних рубриках: «Тема дня» та «Актуально!» (окремі статті й замітки вміщено в рубриках «До речі» та «Про те, що хвилює»).

Воно представлено в матеріалах, присвячених висвітленню подій, що набули суспільного резонансу (Захарчук М. «Гуртуймося, українці! // НЗ. – 2011. – Ч. 19. – С. 1; тема – закриття в Макіївці трьох шкіл з українською мовою навчання та реєстрація у Верховній Раді проекту закону № 9073 «Про засади державної мовної політики»; «Руский мір» проти української мови // НЗ. – 2011. – Ч. 7. – С. 6); важливих церковних подій, як-от вироблення Синодом єпископів Стратегії розвитку УГКЦ до 2020 року (Перехатий І. Чому спимо?! // НЗ. – 2011. – Ч. 21. – С. 1); поточних подій (Грінер М. Збережемо мову для нащадків», НЗ. – 2010. – Ч. 23. – С. 6; автор – М. Грінер; репортаж із форуму інтелігенції міста Бурштина «Захистимо українську мову та правдиву історію України»); календарних подій, наприклад, до Дня української писемності та мови (Бойко С. Мова – оселя національного духу // НЗ. – 2010. – Ч. 22. – С. 5); у матеріалах, підготовлених Департаментом інформації УГКЦ («Справедлива держава найперше здійснюється в житті кожного з нас», – Блаженніший Святослав у зверненні з нагоди 20-річного ювілею Незалежності України // НЗ. – 2011. – Ч. 18. – С. 1).

Ще один блок матеріалів – статті й замітки, надіслані читачами часопису. Наприклад, «Рідна мова – це код нації» С. Голінея (НЗ. – 2011. – Ч. 32. – С. 2) або «Любіть Україну! (Роздуми українського росіянина)» Г. Бурнашова (НЗ. – 2009. – Ч. 26. – С. 5). На останній статті зупинимось докладніше, оскільки вона стосується питання двомовності та запровадження російської як другої державної в Україні. Саме цієї проблеми так чи інакше стосується більшість назованих статей.

Уплив на читачів справляють і викладення матеріалу від першої особи, і насичений експресивний стиль. Наведемо дві цитати, які найкраще засвідчують позицію автора: «...я довідався, що вся історія багатотраждального українського народу і його душі – мови – переконує мене, що надавати статусу державної російській мові не треба, бо вона у цьому разі знищить українську мову. При цьому я не принижую гідності російської мови. Навпаки, я за те, щоб «великий і могутий» був державною мовою... але в Росії!». Як бачимо, позицію заявлено цілком виважено й спокійно, на відміну, скажімо, від сумнозвісної скандальної заяви секретаря Донецької міськради М. Левченка, який вважає поезію Шевченка «вбогою», а українську мову придатною лишень для фольклору [7]. Більш емоційним автор стає наприкінці, коли, вживаючи риторичний синтаксис, закликає аудиторію осягнути реальність небезпеки: «*Братове! Невже ви не можете второпати, що росіяни не хочуть рівності для всіх? Вони вимагають рівності для себе. Вони, до речі, вважають: там, де перестав звучати російська мова, закінчується Росія. І це вам кажу я – український росіянин! Дорогі українці! Будьте пильними, позбувайтесь ярма байдужості!*». Навряд чи ці слова потребують особливих коментарів. Хотілося б тільки додати дві надзвичайно слушні думки з цього приводу. Одна з них належить академікові І. Дзюбі й висловлена в блискучій публіцистичній розвідці «Порнократія на марші», де він наголошує, що «мовні» демагоги «*воюють не за російську мову, а за право не знати української. Воно, священне це право, воно – знак нашої унікальної, ні для кого в світі недосяжної культурності й демократичності. І ми готові це унікальне право, цей знак історичної обраності поважати. Але тоді хоча б не заважайте знати її тим, хто хоче знати. Так ні ж. Заважають. Войовничо заважають, і дедалі войовничіше*» [2, 25]. До речі, нами було проведено невелике опитування, в якому взяли участь 102 особи – студенти-журналісти (та випускники за цією спеціальністю) Національного авіаційного та Київського міжнародного університетів. З-поміж запропонованих питань респонденти мали відповісти на

таке: «Чи вважаєте ви слушною думку І. Дзюби щодо “мовних” демагогів, які “воюють” “не за двомовність і не за російську мову, яка живе й житиме, а за право не знати української”?» Ствердно відповіли 86 % (84,3 %) опитаних. Заперечили тільки 16 % (15,7 %).

Суголосну думку висловлює також письменниця О. Пахльовська в статті «Російська «регіональна» – як дірка від швейцарського сиру», в якій авторка зазначає: «*Проблема мови – частина цієї глобальної проблеми громадянської культури суспільства. ПОВАГА ДО МОВИ – ЦЕ ПОВАГА ДО ЛЮДИНИ* (виділення О. Пахльовської – О. Р.). *До її культурного коріння. До її історичної та родинної пам'яті. До її моральних цінностей. Тобто повага до Іншого в системі культури, побудованій на центральності особистості. Тож у ставленні до української мови з боку пострадянського плебсу, де б він не перебував – у самій Україні чи за її межами, – ми постійно стикаємося з тією самою матрицею: особи, не навчені поважати Іншого, в Іншому здатні бачити лише міфічного «Ворога» з великої літери*» [4, 460–461].

Проблеми двомовності торкається й С. Бойко у згаданій статті «Мова – оселя національного духу», наголошуючи на небезпечності рішення щодо «*правового закріплення так званої українсько-російської двомовності*», оскільки насправді це буде узаконенням «*російської одномовності*». До речі, слушність цієї думки підтверджує статистика. О. Медведєв у «Мовному балансі» зазначає, що «*двомовними є головним чином етнічні українці та ті, хто вважає рідною мовою українську. Етнічні росіяни та ті, хто рідною мовою називає російську, є здебільшого одномовними*» [5]. Тобто боротьба триває за «право не знати української» (І. Дзюба), забезпечити собі психологічний комфорт без урахування права іншої сторони, жити в Україні й бути вільним від українськості (порівняймо: Франція нещодавно запровадила нові правила для емігрантів, і тепер той, хто хоче оселитися в цій країні, має не лише вивчити мову, а й пройти тестування на знання історії та культури!).

Зусилля ж політичних маніпулянтів від влади, як зауважує М. Захарчук («Гуртуємось, українці!»), «*спрямовані виключно на розкол держави і суспільства за мовною ознакою*». Бо російській мові в Україні нічого не загрожує. Усі стратегічні висоти справді за нею. І, знову-таки, згідно зі статистичними даними: «*Мовні права етнічних росіян, тих, хто вважає рідну мову російською, та в цілому російськомовних громадян України ...забезпечені значно краще, ніж мовні права етнічних українців, тих, хто вважає українську мову рідною, та україномовних*» [5]. М. Захарчук акцентує увагу іще на

одній симптоматичній тенденції: «Мовне питання нинішня влада активно “мусує” ще й тому, щоб відвернути увагу українців від злободенних соціальних проблем: безгрошів'я, безробіття, здорожчання харчів та енергоносіїв тощо». Про штучну політизацію (на основі статистичних даних) говорить і О. Медведєв: «“Україномовність” та “російськомовність” закріплюється за певними політиками, і, отже, несприйняття певних політиків так само веде до несприйняття їхньої “україномовно” чи “російськомовно” орієнтованої мовної політики» [5].

Таким чином, огляд документів УГКЦ і матеріалів греко-католицьких часописів дає підстави говорити у висновках, що мовна проблематика висвітлюється на основі таких засадничих аспектів: трактування мови як засобу досягнення єдності в українському суспільстві, як джерела й виразника ідентичності народу, а також усвідомлення загроженості української мови в Україні й, відповідно, вимога реалізації права на вільний розвиток української мови в українській державі.

Видатна мислителька Ганна Арендт свого часу сказала: «Усе, що людина робить, що вона знає або переживає, має значення лише тоді, коли його можна висловити» [8, 18]. Продовжуючи цю думку, слід наголосити: висловити рідною мовою. Адже тільки рідною мовою людина спроможна передати найтонші відтінки думок, почуттів, емоцій. Адже за кожним словом рідної мови стоїть не тільки сьогочасне значення, за ним – багатство смислів і асоціацій. Тому обстоювання рідної української мови – це обстоювання права на повноцінне оприявлювання себе у світі як нації загалом, так і для кожної особистості зокрема.

1. Дзюба І. Починаймо з поваги до себе: Сучасна мовна ситуація в Україні / І. Дзюба. – К. : ВЦ «Просвіта», 2002. – 57 с.
2. Дзюба І. Порнократія на марші: статті, фейлетони, памфлети / І. Дзюба. – К. : Смолоскип, 2007. – 96 с.
3. Рябчук М. Третьюрядна проблема першорядної ваги... // Сучасність. – 2002. – № 6. – С. 50–70.
4. Пахльовська О. Є.-Я. Ave, Europa! Статті, доповіді, публіцистика (1989–2008) / О. Є.-Я. Пахльовська. – К. : Пульсари, 2008. – 653 с.
5. Медведєв О. Мовний баланс України [Електронний ресурс] / О. Медведєв. – URL: http://uabooks.info/ua/book_market/analytics/?pid=2386.
6. Соціально зорієнтовані документи Української Греко-Католицької Церкви (1989–2008) / заг. ред. Леся Коваленка. – Львів : Вид-во УКУ, 2004. – 711 с.
7. Зикора А. Секретарь Донецького горсовета Левченко – о языке, Шевченко и сифилисе [Електронний ресурс] / А. Зикора. – URL: <http://frazua.stenograms/02.03.07/34599/html>.

8. Арендт Г. Становище людини / Г. Арендт ; пер. з англ. М. Зубрицької. – Львів : Центр гуманітарних досліджень ; Жовква : Місіонер, 1999. – 254 с.

Подано до редакції 23. 04. 2012 р.

Ryzhko Olena.

Language problems in the Greek-Catholic media.

The paper analyzes the documents of the UGCC and publications of the Greek-Catholic periodicals that are available for understanding of nature and functions of the language. Also, it specifies the threats to the Ukrainian language in Ukraine and the main aspects of coverage of language issues, which include consideration of language as a mean of unity achievement in the Ukrainian society, as a source of identity of the people and as an expression of that identity.

Keywords: Ukrainian language, bilingualism, politicization of language issue, the Greek-Catholic periodical.

Рыжко Е.

Языковая проблематика в греко-католических масс-медиа.

В статье проанализированы документы УГКЦ и публикации греко-католических изданий, в которых представлено понимание сути и функций языка. Также обозначены уяснения угроз украинскому языку в Украине и основные аспекты освещения языковой проблематики, к которым относятся рассмотрение языка как способа достижения единства в украинском обществе, как источника идентичности народа и как выражение этой идентичности.

Ключевые слова: украинский язык, двуязычие, политизация языкового вопроса, греко-католическое издание.

